

FILOSOFINĖ POETIKA: NUO ANTIKOS IKI ŠIŲ DIENŲ

Kačerauskas T. *Filosofinė poetika*. Vilnius: Versus aureus, 2006. 280 p. ISBN 9955-699-17-5

2006 metais leidykla *Versus aureus* išleido humanitarinių mokslų srities filosofijos krypties daktaro docento T. Kačerausko mokslinę monografiją *Filosofinė poetika*. Knygos autorius pasirinko itin aktualią ir nūdieniame Lietuvos akademiniam humanitariniame diskurse dar labai menkai gvildentą filosofinės poetikos temą. Rengiant monografiją naudotasi fundamentalia Antikos, klasikinės ir neklasikinės filosofijos, egzistencializmo, šiuolaikinių mąstytojų veikalais. Ši knyga gali būti naudinga ne tik filosofijos, bet ir kitų humanitarinių mokslų atstovų tiriamojoje veikloje, nes joje plėtojama tematika apima ne tik filosofines, bet ir socialines, istorines, filologines, religines, menines problemas. Todėl *Filosofinė poetika* turėtų sudominti ne tik filosofus, bet ir šiuolaikinės visuomenės analitikus, istorikus, filologus, taip pat kalbotyrininkus, religijotyrininkus, menotyrininkus.

Monografija skiriama filosofinei poetikai, kuri plėtojama kaip egzistencializmo filosofijos, hermeneutikos ir fenomenologijos sąsa. Nors filosofinė poetika paremta atskira meno šaka – poezija, ji taikoma įvairioms kultūros raiškos sritims interpretuoti. Remiantis filosofinės poetikos modeliu, pateikiamas požiūris į gyvenamąjį pasaulį kaip į žmogaus kūrybinę erdvę. Vadovaujantis šiuo požiūriu, apmąstomas ne tik menas, bet ir pasaulėvaizdis, religi-

ja, dorovė ir kultūra apskritai. Monografiją sudaro penkios dalys: pirmojoje aptariama filosofinės poetikos samprata, pristatomas filosofinės poetikos modelis, pateikiami pagrindiniai filosofinės poetikos bruožai; antrojoje ieškoma filosofinės poetikos ištakų klasikinėje filosofijoje, pradedant Platono ir Aristotelio filosofinių pažiūrų aptartimi ir baigiant filosofinei poetikai lemtingu XIX a. įvykusiū mąstymo lūžiu ir įsigalėjusia neklasikine filosofija bei poetinio mąstymo svarbos S. Kierkegaard'o, F. Nietzsche's, M. Heideggerio koncepcijose apmąstymu; trečiojoje aptariamas filosofinės poetikos ir estetikos, egzistencinės fenomenologijos, hermeneutikos santykis, išryškinamas šių sričių sąveikos filosofinio mąstymo kontekste problemiškas; ketvirtojoje apmąstomi svarbiausi filosofinės poetikos aspektai, analizuojant metaforos ir kultūros santykį bei įvykio, mokslo, gyvenamojo pasaulio, intersubjektyvumo, tikrovės ir iliuzijos sąsajas egzistencinio mąstymo perspektyvoje; penktojoje bandoma apibrėžti filosofinės poetikos apimtį, ieškant filosofinės poetikos ir hermeneutikos, egzistencinės teologijos, egzistencializmo filosofijos humanistinio aspekto galimų sankirtos ir skirties taškų.

Ši filosofinės poetikos studija parašyta turtinga, gyva lietuvių kalba, joje gausu drąsių ištarų ir naujų filosofinių įžvalgų, puikiai įkomponuotų į paties autoriaus kuriamą lietuvišką

filosofinį žodyną. Knygos autorius čia tartum surengia tikrą kalbos puotą, į kurią, rodos, susirenka ne tik jo filosofinės pažiūros, bet ir pačių minčių dėstymo manierą paveikę tokie mąstytojai kaip Platonas, Aristotelis, S. Kierkegaard'as, F. Nietzsche, M. Heideggeris, J. P. Sartre'as, H. G. Gadameris, P. Ricoeuras, J. Baudrillard'as, A. Šliogeris. Monografoje gausu ne tik visiškai naujų T. Kačerausko siūlomų lietuviškų filosofinių terminų, bet ir – turbūt tai vienas svarbiausių dalykų – tie terminai nėra tik rafinuotos kalbos paieškos, bet esmingas bandymas kalba pasiekti tai, kas yra anapus jos – esmingąją tikrovę.

Monografijoje vyrauja kūrybinga, gyva minties energija, tam tikra laisvos filosofinės diskusijos su skirtingoms filosofinėms tradicijoms ir srovėms priklausančiais mąstytojais atmosfera. Būtent dėl šios priežasties *Filosofinės poetikos* negalėtume priskirti prie sudėtingų „sunkiasvorių“ ir todėl atkaklių mąstymo pastangų reikalaujančių filosofinių veikalų. Ši knyga skatina skaitytoją išlaisvinti savąją mintį ir nejučia užmegzti nebylų dialogą su pačiu autoriu. Monografija parašyta laisvu, akademinio filosofavimo diskursui kiek svetimu stiliumi, nesilaikant mokslinėms studijoms būdingo griežtos struktūros modelio, o todėl gana smarkiai nutolstant nuo analitinio filosofavimo tradicijos. Mūsų manymu, dėl šios priežasties nemažai priekaištų galėtų pareikšti šiuolaikinės filosofijos analitikai. Tačiau atidesnis skaitytojas netruks pastebėti ir tai, kad *Filosofinėje poetikoje* pasirinktos temos tyrimas skleidžiamas nuoseklia chronologine tvarka: monografija pradedama filosofinės poetikos ištakų (Platonas, Aristotelis) paieškomis, toliau apmąstomi „gyvenimo“ ir egzistencializmo filosofų (S. Kierkegaard'as, F. Nietzsche) poetinio mąstymo ypatumai ir einama šiuolaikinės kalbinės hermeneutikos (H. G. Gadameris, P. Ricoeuras) analizės link.

Pirmojoje monografijos dalyje „Filosofinės poetikos paradigma“, kuri, mūsų manymu, galėtų būti vertinama kaip vienas nuosekliausiai parašytų šios knygos skyrių, aiškiai ir „kompaktiškai“, nė per žingsnį nenutolstant nuo analitinės filosofinių tyrinėjimų tradicijos, pateikiama filosofinės poetikos samprata, išdėstomi pagrindiniai filosofinės poetikos bruožai, pristatomas filosofinės poetikos modelis. Kas yra toji filosofinė poetika? Regis, jau pats klausimas gali būti vertinamas kaip gana prieštaringas. Juk, pasakytų ne vienas filosofijos istorikas, filosofija yra tai, kas skverbiasi daiktų link, kas neatsiejama nuo racionalaus mąstymo pastangų ir nuo pačios tikrovės. Tačiau poezija – tai kalbos telkinys, grynasis žodžių žaismas, neturintis jokio ryšio su tikrove ir teikiantis peną iliuzijoms. Tokia buvo Antikos mąstytojo, sukūrusio pirmąją filosofinių pažiūrų sistemą žmonijos istorijoje, Platono nuostata. Jei pritartume šiai minčiai, galėtume sakyti, kad tarp filosofijos ir poezijos veriasi neįveikiama praraja. Tačiau tolesnė filosofijos istorija liudija ką kita: XIX a. S. Kierkegaard'o ir F. Nietzsche's pastangomis susitinka sąvokinis ir poetinis mąstymas, taigi lyg ir įvyksta tam tikra filosofijos ir poezijos sintezė. Kaip atkreipia dėmesį pats monografijos autorius, „<...> XIX–XX a. filosofijos lūžis neatsiejamas nuo jos poetizavimo, nepaisant to, kad filosofinė poetika siekia antikinius laikus. Kitaip sakant, klasikinės filosofinės poetikos paradigma tapo filosofijos atsinaujinimo šaltiniu“ (p. 74). Mūsų manymu, tai itin tiksli ištara, puikiai nusakanti neklasikinės filosofijos esmę ir fiksuojanti tam tikrą poetinio mąstymo atgimimo įvykį, neatsiejamą nuo Heideggerio egzistencializmo. Todėl galime sakyti, kad *Filosofinėje poetikoje* skleidžiama filosofijos ir poezijos santykio analizė, pasitelkiant egzistencializmo mąstytojų pasakytas idėjas, regis, tam tikru antiplatoniškuoju būdu „sutaiko“ dvi nesuderinamas kalbas – filo-

sofijos kalbą, nukreiptą nežmogiškų daiktų link, ir poezijos kalbą, atitrūkusią nuo tikrovės apskritai ir besiskleidžiančią grynųjų esmių anapusybeje – tai, mūsų manymu, neabejotinai patvirtina šios monografijos naujumą, originalumą ir aktualumą humanitarinių mokslų vykdomų tyrinėjimų plotmėje.

Knygoje gana aiškiai išsikristalizuoja dviejų filosofinės poetikos linijų analizė – antikinė, atstovaujanti sąvokiniam mąstymui, ir egzistencialistinė, apimanti poetinį mąstymo būdą. Tai šiai studijai suteikia neabejotino minties nuoseklumo ir tokio pobūdžio moksliniams tyrinėjimams taip reikalingo aiškaus pasirinktos problemos struktūravimo.

Filosofinėje poetikoje itin išsamiai nagrinėjamas kalbos ir tikrovės, kalbos ir egzistencijos santykis. Autorius teigia, kad netikslu ir net klaidinga būtų priešinti kalbą ir gyvenimą, nes „<...> kalba atvira egzistencijai, o žmogaus egzistencija – kalbinė“ (p. 152). „Ši bendra kalbos ir egzistencijos terpė <...> leidžia rasti filosofinei poetikai“ (p. 152), – pažymi Kačerauskas. Tokiu būdu parodoma, kad ne tik pats žmogaus gyvenimas skleidžiasi kalbinėje terpėje, bet pastaroji tampa ir tam tikra mokslo radimosi sąlyga, bet kokių civilizacinės pažangos galimybių pagrindu. Visgi skaitant šią knygą lyg ir lieka neaišku, koks filosofinės poetikos ir tikslųjų mokslų santykis, koku būdu filosofinė poetika pasiekia gamtamokslį. Monografijos autorius remiasi E. Husserlio mintimi, esą gyvenamasis pasaulis turi maitinti tiksluosius ir gamtos mokslus (p. 157), ir pabrėžia, kad „<...> net tiksliesiems mokslams vaisinga taikyti poetinio įvykio modelį“ (p. 157). Taigi kyla klausimas, ar mūsų gyvenamasis pasaulis, E. Husserlio įvardijamas kaip *Lebenswelt*, būtinai yra poetinis, ar visi jame įvykstantys egzistencialiniai įvykiai gali būti traktuojami kaip poetiniai, kokios egzistencialinio įvykio poetiškumo sąlygos.

Monografijoje gvildenamas ir filosofinės poetikos santykis su ontologija, „gyvenimo“ ir egzistencializmo filosofija, fenomenologija, etika, estetika, hermeneutika; tai platus filosofinės poetikos problematikos spektras, gana aiškiai nusakantis jos apimtį ir ribas. Nors filosofinės poetikos modelis konstruojamas remiantis tam tikra meno šaka – poezija, jis taikytinas labai plačiai – įvairios kultūrinės raiškos sritims. Na, o pati poezija, kaip ryškėja šios studijos puslapiuose, yra tikroji ne tik kultūros, žmogaus egzistencijos, bet ir filosofijos esmė, o poezijos, kaip ir visos kultūros, esmė yra metafora. Tad galbūt kur kas tiksliau filosofinę poetiką būtų traktuoti ne tik kaip galimą filosofavimo priemonę, bet kaip savarankišką visavertę filosofijos discipliną?..

Knygoje plačiai analizuojamas antikinės ir neklasikinės filosofijos santykis filosofinės poetikos kontekste. Čia išryškinamos Aristotelio pateiktos filosofinės poetikos sampratos modifikacijos ir galimos transformacijos iš egzistencializmo ir „gyvenimo“ filosofijos perspektyvos – kadangi antikinį ir egzistencialistinį mąstymą skiria ištisos epochos, monografijoje fiksuojami joms būdingi idėjiniai lūžiai ir konceptualios metamorfozės, todėl filosofinės poetikos recepcija XIX a. idėjų istorijoje steigiasi, kaip pabrėžia knygos autorius, neišvengiamai probleminiu būdu, reikalaujančiu plačių filosofinių akademinių diskusijų.

Šioje studijoje susitinka senoji filosofinė poetika kaip tragedijos kūrimo meno samprata, skleidžiama Aristotelio *Poetikoje*, ir kaip naujasis filosofinis požiūris, ryškėjantis šiuolaikinėje hermeneutikoje, fenomenologijoje, egzistencializmo filosofijoje. Todėl, perfrazuojant Aristotelį, galima sakyti, kad čia susitinka filosofija kaip tai, kas įvyko iš tikrųjų, ir poezija kaip tai, kas galėtų įvykti pagal tikimybę ir būtinybę.

Jovilė Kotryna Barevičiūtė